

Dostępność zasobów archiwów państwowych

(część piąta)

By podsumować spostrzeżenia na temat przepisów o udostępnianiu archiwaliów, zawartych we wciąż obowiązującej ustawie z dnia 14 lipca 1983 r., warto uciec się do zabiegu metodycznie ryzykownego. Dotychczas mowa była o sposobach rozumienia i stosowania pisanych unormowań – nader lakonicznych, wymagających interpretacji oraz odwołań do innych, późniejszych od unza ustaw, a nawet do całości systemu prawnego. Z ubogiego tekstu ustawy została wywiedziona znacznie od niego obszerniejsza dorozumiana treść norm. Teraz wypada dokonać odwrotnej operacji: owej dorozumianej treści nadać postać przepisów. Byłaby to odpowiedź na pytanie, jak „powinny” być sformułowane ustawowe reguły udostępniania archiwaliów, by dorównać ukształtowanej przez lata praktyce ich stosowania, bez konieczności ich interpretowania, a nawet naginania – skądinąd w imię respektowania praw i wolności obywatelskich. Stosowanie normy w sposób zasadniczo odbiegający od jej literalnego brzmienia – a tak stało się przypadku unza – pociąga za sobą oczywiste ryzyko.

Tę legislacyjną symulację traktować trzeba w kategoriach badania przeszłości, gdyż rzeczywista modernizacja przepisów o udostępnianiu archiwaliów poszła inną drogą i znalazła wyraz we wspomnianym już wcześniej projekcie zupełnie nowej ustawy. Tu natomiast chodzi przede wszystkim o swego rodzaju kodyfikację praktyki dotychczasowego wykonywania unza, ze świadomością, że jest to zabieg umowny. Z tego względu została poniżej zachowana terminologia i prawny kontekst unza, choć obecnie identyfikowane potrzeby przemawiają za kompleksową zmianą unormowań, które regulują działalność archiwów, tzn. za zmianą na miarę nowej ustawy, a nie wyizolowanych artykułów.

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
Art. 16	Niezbędne było rozdzielenie przepisów o udostępnianiu archiwaliów oraz przepisów, które regulują świadczenie usług archiwalnych. Choć większość usług ma na celu wspieranie udostępniania, to ich wykonywanie podlega odrębnym przepisom prawa cywilnego. Występujący w unza splot dwóch rodzajów

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	wykonywanych przez archiwa czynności był wyłącznie rezultatem kontrowersyjnej techniki nowelizowania przepisów. Niniejszy artykuł dotyczy udostępniania archiwaliów
1. Każdy ma prawo dostępu do materiałów archiwalnych stanowiących państwowy zasób archiwalny, z zastrzeżeniem ust. 4 i 6 oraz 11.	Obowiązujące przepisy nie dopuszczają podmiotowych wyłączeń w dziedzinie dostępu do państwowego zasobu archiwalnego, włącznie z zakazem – co jest źródłem najgorętszych sporów – stosowania kryterium niezbędnych kwalifikacji użytkownika.
2. Udostępnienie materiałów archiwalnych stanowiących państwowy zasób archiwalny może nastąpić poprzez: 1) umożliwienie osobie zainteresowanej, zwanej dalej użytkownikiem, wglądu w oryginalne materiały archiwalne albo ich kopie w siedzibie podmiotu państwowej sieci archiwalnej (zwanego dalej podmiotem sieci archiwów), który te materiały przechowuje, 2) umożliwienie użytkownikowi wglądu w kopie materiałów archiwalnych, w szczególności mikrofilmy, w siedzibie podmiotu sieci archiwów innego niż podmiot, który te materiały przechowuje, 3) przekazanie użytkownikowi kopii, odpisów lub wypisów ze wskazanych przezeń materiałów archiwalnych, także przy użyciu systemów teleinformatycznych, bez ich uwierzytelnienia,	Katalog form udostępniania materiałów archiwalnych ma wagę definicji terminu „udostępnianie”. Polega ono na umożliwieniu określonej osobie korzystania z archiwaliów w co najmniej jednej z wyliczonych form, natomiast inne, nieuwzględnione tu formy korzystania nie stanowią udostępniania w rozumieniu ustawy. Wyraźnie wyłączono m.in. wydawanie uwierzytelnionych kopii (zwielokrotnień), gdyż zalicza się ono do odrębnej dziedziny urzędowych poświadczeń. Katalog obejmuje bezpośrednie udostępnianie oryginalnych archiwaliów, a także różne aspekty pośredniego komunikowania zawartej w archiwaliach informacji. Granica między udostępnianiem bezpośrednim i pośrednim jest umowna: do tej drugiej kategorii zaliczać można wszelkie formy udostępniania informacji w postaci innej niż ta, w jakiej informacja stanowi składnik zasobu. Niemniej z prawnego punktu widzenia zasadnicze znaczenie ma to, czy użytkownik otrzymał informację wyłącznie do wglądu, czy też uzyskał możliwość dysponowania jej wtórnymi zapisami – w postaci kopii

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
4) przekazanie użytkownikowi przetworzonych informacji o treści wskazanych przezeń materiałów archiwalnych, także przy użyciu systemów teleinformatycznych, bez uwierzytelnienia tych informacji.	(zwielokrotnień) archiwaliów albo wyników kwerendy przeprowadzonej przez archiwum. W ust. 2 pkt. 1 pojawia się termin „podmiot państwowej sieci archiwalnej” (podmiot sieci archiwów). Ma to na celu jednoznaczne ustalenie – czego brakuje w „prawdziwej” unza – jakie podmioty zostały zobowiązane do stosowania przepisów o udostępnianiu. W przyjętym tu brzmieniu: wszystkie, które legalnie przechowują państwowy zasób archiwalny, bez wykluczenia szczególnych uregulowań dla archiwów wyodrębnionych.
3. Materiały archiwalne stanowiące państwowy zasób archiwalny udostępniane są nieodpłatnie, z tym że wyszukiwanie i przetwarzanie przez podmiot sieci archiwów tych materiałów albo zawartych w nich informacji, a także sporządzanie kopii, odpisów i wypisów z tych materiałów następuje, jeśli zostało podjęte na wniosek użytkownika, w drodze usług archiwalnych wymienionych w art. 17 ust. 1.	Przepis deklaruje zasadę nieodpłatności korzystania z archiwaliów, a zarazem ma na celu wyznaczenie jej granic, poprzez wskazanie tych czynności archiwum, które mają charakter usług, niestanowiących udostępniania, a jedynie je wspierających.
4. Ograniczenie uprawnienia, o którym mowa w ust. 1, jest dopuszczalne jedynie ze względu na inne prawa lub wolności albo ustawowo chroniony interes publiczny. Przeciwwskazania do udostępniania materiałów archiwalnych mogą wynikać w szczególności z ochrony: 1) dóbr osobistych, 2) danych osobowych, 3) informacji niejawnej, 4) integralności tych składników	Przeciwwskazania do udostępniania archiwaliów zostały tu ujęte jako przesłanki (wymagające rozpoznania), a nie – jak sugeruje tekst obowiązującego przepisu unza – jako podstawa bezwzględnego wyłączenia dostępu. Punkty 1-3 dotyczą ograniczeń ze względu na cechy informacji, natomiast punkt 4 lit. a-b odnoszą się do stanu fizycznego materiałów archiwalnych oraz do ich stanu informacyjnego. W odniesieniu do tej ostatniej przesłanki (a częściowo też do poprzedzającej) zostało zaznaczone, że ograniczenie nie może

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
państwowego zasobu archiwalnego, które: a) czasowo albo trwale zagrożone są uszkodzeniem, zniszczeniem lub utratą, b) czasowo pozbawione są ewidencji, dokumentującej ich zawartość informacyjną i strukturę.	być bezterminowe, z czego wynika obowiązek archiwum dążenia do usunięcia zaistniałej przeszkody.
5. Nie można jednak odmówić udostępnienia materiałów archiwalnych z przyczyny wskazanej w ust. 4 pkt 1 i 2 w takim zakresie, w jakim dotyczą one działalności publicznej wymienionych w nich osób.	Odniesienie do ust. 4 pkt 1 i 2 nawiązuje do zasady obecnej już w systemie prawnym (w przepisach o dostępie do informacji publicznej oraz o ochronie danych osobowych). Wynika ono z wykładni, mającej potwierdzenie w orzecznictwie sądów, że podjęcie działalności publicznej pociąga za sobą ograniczenie prywatności, a także ochrony niektórych innych dóbr osobistych – w zakresie uzasadnionym transparentnością wykonywania publicznej funkcji.
6. Materiały archiwalne zaliczane do jednorodnych typów dokumentacji, wyodrębnionych ze względu na ich szczególną wrażliwość w zakresie ochrony praw lub wolności, podlegają udostępnianiu – z uwzględnieniem przeciwwskazań wskazanych w ust. 4 oraz z zastrzeżeniem ust. 9 – nie wcześniej niż po upływie okresu karencji: 1) księgi stanu cywilnego rejestracji świeckiej i wyznaniowej – po 100 latach od zamknięcia, z wyjątkiem ksiąg zgonów, dostępnych na zasadach ogólnych, 2) dokumentacja medyczna	W unza wyznaczono generalny okres karencji na udostępnianie materiałów archiwalnych, z jednoczesnym uregulowaniem trybu indywidualnego uchylania tego ograniczenia. Brak tam natomiast karencji szczegółowych, uwzględniających sensytywny charakter określonych typów archiwaliów. Ograniczenia dostępu do takich informacji występowały natomiast w praktyce udostępniania, ponieważ zasadnie oceniano, że ich ujawnienie osobom trzecim kolidowałoby z „prawnie chronionymi interesami” podmiotów danych. Ponadto próby unormowania „wyspecjalizowanych” okresów ochrony informacji pojawiały się w projektach nowego prawa archiwalnego już od początku

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
pacjentów – po 100 latach od jej sporządzenia, 3) akty notarialne wraz z urzędzeniami ewidencyjnymi – po 80 latach od sporządzenia aktu, 4) dokumentacja spraw sądowych, spraw o wykroczenia i postępowań dochodzeniowych – po 70 latach uprawomocnienia się orzeczenia lub od zamknięcia postępowania, 5) ewidencja ludności – po 50 latach od wytworzenia, 6) pracownicze akta osobowe i dokumentacja placowa – po 50 latach od ich zamknięcia.	lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Tego rodzaju karencje – w ujęciu nieco odmiennym od tu przyjętego – występują też w obecnie opracowanym projekcie nowej ustawy. Wyróżnienie ksiąg zgonów jako dostępnych łatwiej niż pozostałe księgi stanu cywilnego jest względne, gdyż faktyczna możliwość ich udostępniania przez archiwa zależy od okresu przechowywania ksiąg w urzędach stanu cywilnego – trwającego obecnie 100 lat. Ma to obecnie stosunkowo słabe oparcie w przepisach wykonawczych do ustawy „Prawo o aktach stanu cywilnego”, ale przewidywane jest przeniesienie stosownej regulacji do samej ustawy – co formalnie byłoby bardziej poprawne. Wskazane okresy karencji nie opierają się na ścisłych kryteriach, lecz zostały wyznaczone na podstawie oceny, po upływie jakiego czasu ujawnienie informacji nie przyniosłoby uszczerbku dla porządku prawnego. Ustanowienie szczegółowych karencji nie wyłącza możliwości dostępu do archiwaliów przed upływem wyznaczonego okresu ochrony (a nadaje tej możliwości charakter wyjątkowy), z drugiej zaś strony upływ tego okresu nie zwalnia dysponenta archiwaliów od stosowania przepisów ust. 4 pkt 1 i 2.
7. W razie powzięcia uzasadnionego przekonania o wystąpieniu wymienionych w ust. 4 przeciwwskazań do udostępniania materiałów archiwalnych kierownik właściwego podmiotu sieci archiwów z urzędu wszczyna postępowanie w sprawie odmowy udostępnienia. Postępowanie jest	W tym miejscu została wyrażona zasada, która tylko domyślnie wynika z faktycznego tekstu unza, że postępowanie administracyjne prowadzi się w sprawie odmowy udostępniania – i tylko ze względu na przeciwwskazania wymienione w ust. 4. Zarazem odwołano się do oceny dysponenta archiwaliów, że

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
prorowadzone według przepisów ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2000 r. Nr 98 poz. 1071 ze zm.) dotyczących załatwiania spraw w drodze decyzji. Postępowanie może być zakończone jednym z następujących rozstrzygnięć: 1) umorzeniem postępowania, na skutek wykluczenia przeciwwskazań do udostępnienia, oraz następczym całkowitym uwzględnieniem żądania użytkownika, 2) częściową odmową udostępnienia skutkującą ustaleniem sposobu i zakresu korzystania z określonych przez użytkownika materiałów archiwalnych bez naruszania istoty zagrożonych praw lub wolności ani interesu publicznego, 3) całkowitą odmową udostępnienia z uwagi na nieusuwalną sprzeczność żądania użytkownika z istotą zagrożonych praw lub wolności albo interesu publicznego.	negatywna przesłanka udostępniania wystąpiła – co stanowi odstępstwo od zawartej w unza fikcji obiektywnego zaistnienia przesłanki. Wyraźnie określono trzy możliwe warianty zakończenia postępowania. Dopełnieniem tak sformułowanej normy byłoby zapisanie w ustawie, że udostępnianie archiwaliów z zasady następuje z mocy prawa, na podstawie zgłoszenia przez użytkownika zamiaru zapoznania się z określonymi informacjami, które to zgłoszenie nie wymaga umotywowania. Tego jednak zaniechano dla zachowania przejrzystości przepisów. Istnieje bowiem wyjątek: postępowanie w sprawie udostępniania, w którego ramach zamiar korzystania z informacji powinien jednak być umotywowany, wyjątkowo ma miejsce – w odniesieniu do archiwaliów objętych karencją. Dla właściwego rozumienia normy wystarczający jest brak – poza wskazanym wyjątkiem – ustawowego upoważnienia do załatwiania zgłoszeń użytkownika w formie decyzji administracyjnej.
8. Przez kierownika podmiotu sieci archiwów rozumie się odpowiednio osobę kierującą jednostką organizacyjną będącą takim podmiotem albo w której skład wchodzi taki podmiot.	Zastrzeżenie niezbędne ze względu na niejednakowy status archiwów publicznych: jako kierownik podmiotu sieci archiwów występować może osoba formalnie zdolna do wykonywania zadań organu administracji publicznej, a zwłaszcza – do wydawania decyzji administracyjnych. Takimi kompetencjami nie zawsze dysponują osoby, które bezpośrednio kierują archiwami.

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
9. W przypadku materiałów archiwalnych, określonych w ust. 6, dla których okres karencyjny nie upłynął, kierownik właściwego podmiotu sieci archiwów na wniosek użytkownika wszczyna postępowanie w sprawie udostępnienia materiałów archiwalnych, działając w trybie wskazanym w ust. 7, a w następstwie uwzględnienia wniosek w całości bądź w części albo odmawia jego uwzględnienia.	Indywidualnie rozpatrywane uchylenie którejkolwiek z klauzul karencyjnych wymienionych w ust. 6, stanowi przedmiot postępowania w sprawie – wyjątkowo! – udostępniania materiałów archiwalnych. Jest to instrument szczególnej ustawowej ochrony treści materiałów archiwalnych, których rodzaje zostały wyróżnione w powołanym przepisie.
10. Zezwolenie na udostępnienie przed upływem okresu karencyjnego materiałów archiwalnych, o których mowa w ust. 6, może być wydane pod warunkiem, że wniosek użytkownika uzasadniony jest potrzebami korzystającymi z szczególnej ochrony prawa – w tym celami zaawansowanych badań naukowych.	Sprecyzowano w tym miejscu kryterium rozpoznawania wniosków w sprawie uchylenia klauzuli karencyjnej. Dostęp o chronionych taką klauzulą materiałów archiwalnych ma charakter wyjątku i jest dopuszczalny (ale nie – z góry przesądzony) tylko wtedy, gdy za jego udzieleniem wyraźnie przemawiają przepisy innych ustaw.
11. Przepisów ust. 7, 9 ani 10 nie stosuje się do udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach zakładowych, o których mowa w art. 22 ust. 1 pkt 3 i 3a oraz w art. 35. Może ono nastąpić na podstawie zezwolenia kierownika właściwego podmiotu sieci archiwów.	Zachowano występujące w obecnej unza restrykcje dotyczące udostępniania zasobów archiwów zakładowych. Nie jest to rozwiązanie oczywiste, zwłaszcza z uwagi na stosunkowo długi standardowy okres przechowywania materiałów archiwalnych przez ich wytwórcę (albo sukcesora). Przeważało jednak to, że przepisy unza mają zastosowanie – jak wynika z praktycznych doświadczeń – do zaspokajania potrzeb poznawczych, podczas gdy archiwalia znajdujące się u ich wytwórcy (sukcesora) związane są bezpośrednio z wypełnianiem jego zadań i z zasady odznaczają się – chociaż w niejednakowym stopniu –

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	aktualnością. Cechy te mogą stanowić przeszkodę do publicznego ujawniania informacji. Zarazem restrykcje udostępniania moderowane są przez wiele przepisów szczególnych, włącznie z tymi, które gwarantują dostęp do własnych danych oraz do informacji publicznej.
12. Nie stanowi odmowy udostępnienia materiałów archiwalnych niespełnienie żądania użytkownika z przyczyny braku określonych przezeń materiałów w zasobie archiwalnym przechowywanym przez podmiot sieci archiwów ani niezapewnienie dostępu do materiałów archiwalnych w sposób określony w ust. 2 pkt 2 albo niepodjęcie usług, o których mowa w ust. 3.	Przepis określa granice zobowiązań archiwum w zakresie udostępniania materiałów archiwalnych. Poza tym zakresem sytuuje się przekazywanie kopii archiwaliów w celu udostępnienia w innej placówce oraz świadczenie usług archiwalnych wspierających udostępnianie. Nie znaczy to, by panowała tu dowolność i by użytkownicy zdani byli na nieskrępowaną wolę archiwistów. Chodzi tu natomiast o znaczenie terminu <i>udostępnianie materiałów archiwalnych</i>. Wyjaśniono też pojawiającą się w praktyce wątpliwość, czy archiwum obowiązane jest formalnie odmawiać (w drodze zaskarżalnej decyzji) udostępnienia informacji w przypadku, gdy jej nie posiada. Decydujące było to, że dla większości podmiotów państwowej sieci archiwalnej nie istnieje ściśle określony zestaw danych, które podmioty te powinny zgromadzić. Posiadają to, co uzyskały od wytwórców (sukcesorów) materiałów archiwalnych, dysponując wobec nich ograniczonymi kompetencjami egzekucyjnymi. Skoro nie ciąży na nich obowiązek posiadania określonych danych, nie są zobligowane do formalnej odmowy

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	udostępnienia, jeśli niektórych nie mają.
13. Kierownicy podmiotów sieci archiwów mogą, w zakresie niezbędnym dla ochrony materiałów archiwalnych przed uszkodzeniem lub utratą, ustalać przepisy porządkowe, mające charakter regulaminów określających organizację udostępniania materiałów archiwalnych.	Wprowadzono formalnie niezbędną, brakującą obecnej regulacji, ustawową delegację do nakładania na użytkowników zasobu obowiązków o charakterze porządkowym. Za indywidualizacją regulaminów przemawiała specyfika warunków udostępniania w poszczególnych podmiotach sieci archiwów.
14. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych, uwzględniając specyfikę zgromadzonej przez nie dokumentacji i potrzebę jej ochrony przed nieuprawnionym ujawnieniem. Ustaleniu w drodze rozporządzenia podlegają w szczególności: 1) sposób postępowania z materiałami archiwalnymi, które zawierają informacje stanowiące tajemnice ustawowo chronione, w szczególności tajemnicę państwową lub służbową, albo dane osobowe podlegające ochronie, 2) zakres udostępniania osobom fizycznych dotyczącej ich dokumentacji, dla ich celów własnych.	Delegacja do ustalenia sposobu i trybu udostępniania zasobu archiwów wyodrębnionych jest zbliżona do przepisu obecnie obowiązującego – z kilkoma istotnymi modyfikacjami: pominięto upoważnienie do określenia szczególnych wypadków wcześniejszego udostępniania, upoważnienie do odpłatnego udostępniania materiałów archiwalnych z tytułu ponoszenia „dodatkowych kosztów”, upoważnienie do ustalenia odpłatności za reprodukcje archiwaliów, a także zaniechano wyłączenia z regulacji Instytutu Pamięci Narodowej. Powyższe modyfikacje stanowią niejako odstępstwo od konwencji zaprezentowanej na wstępie i wykraczają nawet poza tytułowy temat. Wprowadzono je wszakże, bo wobec odstąpienia od generalnej klauzuli karencyjnej utraciło sens pojęcie „wcześniejszego udostępniania”, bo niedopuszczalne jest posługiwanie się kategorią „dodatkowych kosztów” bez ustawowego określenia kosztów podstawowych, bo obraża porządek prawny ujmowanie w obrębie jednej ustawy

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	tych samych czynności archiwów bądź to jako usług, bądź to jako aspektu udostępniania materiałów archiwalnych. Uwzględniono ponadto, że wycofanie się ustawodawcy z ujęcia udostępniania zasobu IPN w ryzy przepisów szczegółowych, wspólnych dla archiwów wyodrębnionych, podważyło ochronę praw obywateli, na co wskazały stosunkowo liczne wyroki sądów i Trybunału Konstytucyjnego.
15. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji ustali w drodze rozporządzenia sposób i tryb udostępniania materiałów archiwalnych stanowiących zasób jednostek organizacyjnych publicznej radiofonii i telewizji – uwzględniając zakres i sposób działania tych jednostek, a także specyfikę gromadzonej przez nie dokumentacji audiowizualnej.	Analogicznie do ustępu poprzedzającego w zasadzie odwołano się tu do brzmienia przepisu obowiązującego. Radiowo-telewizyjny wątek ustawy też odbiega od tytułowego tematu, a związana z nim szczególna norma mogłaby nawet zostać w ustawie pominięta. Pozostawiono tę regulację z uwagi na to, że podmioty, o których mowa, choć publiczne, prowadzą działalność gospodarczą i odznaczają się technologiczną specyfiką – co zasługuje na specjalną ochronę prawną. Wyłączono jednakże składniki delegacji wykraczające w unza poza udostępnianie archiwaliów (gromadzenie, ewidencjonowanie, kwalifikowanie oraz klasyfikację materiałów archiwalnych).
16. W zakresie nieuregulowanym w przepisach wykonawczych, o których mowa w ust. 14 i 15, ani w innych przepisach szczególnych, do udostępniania materiałów archiwalnych stanowiących państwowy zasób archiwalny mają zastosowanie przepisy niniejszej ustawy.	Ustęp ten zastrzega stosowanie unza do udostępniania całości państwowego zasobu archiwalnego, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Ma to na celu usunięcie wątpliwości, do jakich podmiotów adresowane są przepisy obecnej ustawy, i uniknięcie próżni prawnej, która ma miejsce, gdy brak regulacji odniesionych wprost do

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	archiwów wyodrębnionych, a z konstrukcji unza wynika, że jej przepisy do tych archiwów się nie odnoszą.
17. Przepisy ustawy stosuje się odpowiednio również do udostępniania materiałów archiwalnych w podmiotach innych niż podmioty sieci archiwów – w takim zakresie, w jakim prowadzą one działalność archiwalną w odniesieniu do państwowego zasobu archiwalnego.	Jest to rozwinięcie wyrażonej w ustępie poprzedzającym zasady obowiązywania unza w odniesieniu do całości państwowego zasobu archiwalnego, z tym że w stosunku do wyróżnionych w tym miejscu podmiotów wykluczono pierwszeństwo przepisów szczególnych przed unza. Pozostawiono jedynie, uwzględniając specyfikę możliwych sytuacji, regułę „odpowiedniego” stosowania przepisów ustawy.
18. Jeśli przepisy odrębne zapewniają szerszy dostęp do materiałów archiwalnych niż to wynika z niniejszej ustawy, zastosowanie mają te przepisy. Dotyczy to w szczególności gwarancji dostępu do własnych danych osobowych oraz decydowania o udostępnieniu tych danych osobom trzecim.	Typowa klauzula najwyższej ochrony praw obywatelskich, dająca pierwszeństwo tym przepisom prawa, z których wynika najszerszy dostęp do informacji zgromadzonej w archiwach.
19. Przekazanie materiałów archiwalnych podmiotowi sieci archiwów nie może powodować dodatkowych ograniczeń w dostępie do zawartej w tych materiałach informacji.	Archiwizacja nie może być samoistnym źródłem restrykcji dostępu. Pod tym względem dochodziło w przeszłości do przeciwnych owej zasadzie precedensów. Księgi wieczyste, powszechnie dostępne z mocy ustawy, poddawano niegdyś w archiwach państwowych trzydziestoletniej karencji na udostępnianie. Również przejęcie przez IPN niektórych archiwaliów z zasobu archiwów państwowych, dotychczas udostępnianych bez ograniczeń, spowodowało pogorszenie warunków korzystania z nich, choćby tylko z powodu zastrzonej procedury. Zjawisko to

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	nie znajduj prawnego uzasadnienia.
20. Materiały archiwalne złożone na przechowanie w podmiotach sieci archiwów udostępniane są na zasadach właściwych dla państwowego zasobu archiwalnego, chyba że z umów przechowania lub z wyrażonej w inny sposób wyrażonej woli deponenta wynika odmienny sposób postępowania z nimi.	Przepis ten reguluje – przez odwołanie do zasad ogólnych – sposób i tryb udostępniania archiwaliów niestanowiących zasobu archiwów, lecz im powierzonych i przez nie przechowywanych – z zastrzeżeniem pierwszeństwa woli wyrażanej przez osobę, która złożyła te materiały w archiwum, mając do nich prawa. Ów ostatni warunek nie został w tekście sformułowany, należy jednak przyjąć, że oświadczenie woli w sytuacji braku praw byłoby bezskuteczne. Nie zapisano podobnego zastrzeżenia w stosunku do materiałów przekazanych na własność do archiwum, z zastrzeżeniami w zakresie udostępniania. Należy bowiem przyjąć, że złożenie takiego zastrzeżenia konstytuuje uprawnienie, które podlega ochronie na podstawie ust. 4. Nie zachodzi to jednak w przypadku braku praw do archiwaliów po stronie przekazującego.
21. Nie stanowi udostępniania materiałów archiwalnych w rozumieniu ustawy ich publiczna prezentacja w rozległych sieciach informatycznych lub na wystawach.	Dodatkowo wyłączono z zakresu udostępniania te czynności archiwów, które polegają na komunikowaniu zgromadzonych przez nie informacji, ale bez imiennego ustalenia adresata przekazu – co świetle unza jest istotnym elementem udostępniania materiałów archiwalnych, pociągającym za sobą zwłaszcza możliwość prowadzenia postępowania i wydawania decyzji.
Art. 17	Niniejszy artykuł odnosi się do działalności usługowej archiwów zaliczanych do państwowej sieci archiwalnej.

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
1. Podmioty sieci archiwów mogą – poza zakresem swej podstawowej działalności – świadczyć usługi wspomagające udostępnianie materiałów archiwalnych, polegające na: 1) wyszukiwaniu materiałów archiwalnych lub danych według kryteriów określonych przez użytkownika, 2) przetwarzaniu danych poprzez opracowanie informacji o zawartości materiałów archiwalnych, 3) sporządzaniu niewierzytelnych kopii, odpisów i wypisów z materiałów archiwalnych.	Przepisy regulujące świadczenie przez archiwa działalności usługowej rozpoczynają się od zamkniętego katalogu usług, w sposób zbliżony do obecnych unormowań unza. Katalog obejmuje dwie wyraźnie rozdzielone części, z których pierwsza odnosi się do czynności wspierających udostępnianie archiwaliów. W porównaniu z rzeczywistym tekstem ustawy porzeczano na korektach redakcyjnych. M.in. szerzej, bez ograniczania się do aspektu informatycznego, potraktowano przetwarzanie danych, a także usunięto termin „przekazywanie danych”, którego użycie mogło mylnie sugerować wykonywanie przez archiwa usług teletransmisyjnych.
2. Ponadto podmioty sieci archiwów wskazane w art. 22 ust. 1 pkt 1 mogą również świadczyć: 1) usługi w dziedzinie konserwacji dokumentacji. 2) usługi szkoleniowe w zakresie zagadnień działalności archiwalnej, 3) usługi polegające na przechowywaniu i obsłudze, na podstawie umów cywilnoprawnych, dokumentacji niestanowiącej materiałów archiwalnych, a także na sporządzaniu kopii, odpisów i wypisów z tej dokumentacji.	Wśród usług niezwiązanych z udostępnianiem archiwaliów dodano działalność szkoleniową. Istnieje bowiem popyt na wiedzę, którą archiwisci posiadają (m.in. w zakresie postępowania z dokumentacją). Wiedza ta była upowszechniana, choć stosunkowo rzadko czyniły to bezpośrednio podmioty państwowej sieci archiwalnej. Powyższe ujęcie uwzględnia usługi, które powinny być wykonywane przez archiwa ze względu na szczególne kompetencje ich pracowników albo w związku z ich ustawowymi zadaniami (np. za kopiowaniem dokumentów siłami archiwów przemawiają względy ochrony zasobu archiwalnego). Ujęcie to abstrahuje natomiast od skutków unormowań w sferze finansów publicznych, które wyłączają możliwość wydatkowania przez archiwa

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	przychodów z działalności usługowej.
3. Kierownicy podmiotów sieci archiwów, o których mowa w ust. 1 i 2, ustalają stawki odpłatności za świadczone usługi i w tym celu mogą wydawać cenniki typowych usług, podawane do publicznej wiadomości – co najmniej w siedzibie podmiotu.	Ustęp ten zawiera wyraźną delegację do ustalania przez archiwa cenników typowych usług oraz kalkulowania należności za pozostałe usługi. Obecna unza upoważnienia takiego nie zawiera, a prawomocność stosowanych stawek należności ma pośrednie oparcie w przepisach kodeksu cywilnego.
4. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, maksymalną wysokość cen usług związanych z udostępnianiem materiałów archiwalnych, świadczonych przez jednostki sieci archiwów, mając na uwadze wysokość nakładów ponoszonych na działalność usługową, a w szczególności na: 1) koszty pracy przy wyszukiwaniu i przetwarzaniu informacji na zamówienie, a także przy kopiowaniu, sporządzaniu odpisów i wypisów z materiałów archiwalnych; 2) użytkowanie urządzeń technicznych: ich amortyzację, nakłady na ich zasilanie, materiały eksploatacyjne i transmisję danych; 3) zarządzanie materiałami archiwalnymi w związku z realizacją zamówień na usługi, z uwzględnieniem wymogów bezpieczeństwa zasobu archiwalnego.	Delegacja do określenia górnych limitów cen za usługi nawiązuje do regulacji obowiązującej w odniesieniu do przechowania dokumentacji, a także wcześniejszych upoważnień do ustalenia jednolitego cennika w drodze rozporządzenia. Potrzeba wprowadzenia elementów działalności regulowanej wynika z monopolistycznej pod pewnymi względami pozycji archiwów, a także związku świadczonych przez nie usług z zadaniami publicznymi. Na specjalną uwagę zasługuje uwzględnienie kosztów zarządzania archiwami w związku ze świadczeniem usług. Jest to element, który odróżnia archiwa od typowych usługodawców komercyjnych, którzy nie muszą np. organizować ani dokumentować obiegu archiwaliów będących przedmiotem usługi. Koszty zarządzania stanowią istotny składnik ceny. Nie rozwiązano w projekcie problemu traktowania cen maksymalnych jako dozwolonych, bez względu na faktyczne koszty wykonywania usług. W tym zakresie ograniczenie wynika jednak z przepisów antymonopolistycznych, które stoją na straży

<i>unormowania</i>	<i>komentarze</i>
	zasady godziwego (nienadmiernego) zysku.

Powyższa symulacja przepisów polega na dostosowaniu brzmienia artykułów 16 i 17 unza do praktyki ich rozumienia i wykonywania, z zachowaniem ich dotychczasowego zakresu przedmiotowego. Obejmuje zasady udostępniania państwowego zasobu archiwalnego oraz upoważnienie do świadczenia usług archiwalnych, w tym zwłaszcza usług wspomagających udostępnianie zasobu. Zawiera też sporadyczne dodatki, w tym – rozszerzenie obowiązywania podstawowych zasad dostępu do informacji ma wszystkich dysponentów państwowego zasobu archiwalnego.

Symulacja, bardzo krytyczna wobec tekstu obowiązującej unza, jest zachowawcza, gdy chodzi o jej założenia, włącznie z tymi domniemanymi. Nie sposób bowiem nie docenić okoliczności, że przepisy o udostępnianiu archiwaliów nadawały się do stosowania – z ograniczonymi modyfikacjami – przez ponad ćwierć stulecia. Przetrwały m.in. ustrojowy przełom roku 1989. Ponadto, wymaga uwzględnienia, że nie była to próba sformułowania „przepisów idealnych”, ale studium na temat przepisów, które obowiązują.